

Drivkraften i motstandskampen

Av *førsteamanuensis Ferdinand Linthoe Næshagen, Politihøgskolen*

I sitt nye angrep på stortingsrepresentant Per Sandberg (Aftenposten 9.8.) kommer professor Bernt Hagtvet med en påstand om at den norske frihetskampen like mye sto om «avvisningen av nazismens rasebiologiske herretenkning, nasjonalpopulisme og demokratiforakt som om nasjonal uavhengighet». Hva Hagtvet legger i det nye og udefinerte begrepet nasjonalpopulisme, ville leseren trolig gjerne vite, og at kampen sto mot demokratiforakt, det vil si for demokratiet, ble alt fremhevet av Sandberg i hans innlegg. La oss, for ikke å komme på villspor, holde oss til «avvisningen av nazismens rasebiologiske herretenkning». Spørsmålet man bør stille Hagtvet, er følgende: Hvilke belegg har han for å påstå at «avvisningen av nazismens rasebiologiske herretenkning» spilte en like viktig rolle i den norske motstandskampen som nasjonalismen? I samtidskildene spiller nasjonalismen en viktig rolle, mens omtalene av rasebiologi må være ytterst få – jeg kan ikke huske å ha sett en eneste. Det betyr ikke nødvendigvis at de ikke finnes, men de må være ytterst få – en god indikator på at dette spørsmålet var av meget liten betydning.

Når det gjelder spørsmålet om den norske motstandskampen var en kamp for norsk nasjonalisme mot tysk, eller om den, som Hagtvet påstår, var en kamp mot nazismens rasebiologiske herretenkning, er de illegale avisene trolig den viktigste kilden. Hagtvet spør hvorfor Sandberg bare henviser til disse. Svaret er nokså selvsagt – disse må nødvendigvis være hovedkilden siden de er samtidige, ikke vitnesbyrd avlagt mer enn femti år etter og preget av hukommelsesforskyvninger, den mellomliggende historien og dagens intellektuelle moter. Dessuten dekker de et bredt politisk spektrum og er lett tilgjengelige, mens andre samtidige kilder, som eventuelle åpenhjertige privatbrev, vil være vanskeligere å samle inn og bearbeide til noe helhetlig bilde, og jeg skal vedde på at de gir samme resultat om man så gjør. Primært er de illegale avisene informasjonsorganer – de forteller om krigens gang ute og hjemme – men når bakenforliggende ideologiske motiver blir nevnt, dreier det seg om nasjonalisme og nasjonale symboler, foruten, som

Sandberg nevnte, demokrati og rettssikkerhet, sjelden eller kanskje aldri om rasebiologi. Det finnes nok en prøvesten for dette spørsmålet: Hvis Hagtvet hadde hatt rett, skulle deportasjonen av jødene ha vært den skjellsettende begivenheten i motstandskampen, men det var den ikke: Motstanden mot tyskerne hadde begynt lenge før jødedeportasjonen, og den fortsatte etter den. Deportasjonen av jødene ble sikkert beklaget av det store flertallet, men det var ikke noe gjennomgangstema i de illegale avisene i årene som fulgte. Med andre ord, i sammenligning med nasjonalismen var dette en relativt ubetydelig drivkraft i kampen mot tyskerne.

Hva angår antisemittismen, var den selvsagt vanligst blant nazistene, men det er ingen grunn til å tro at den var sjelden blant jøssingene – i en adskillig mindre ondartet form. Her blir bevismaterialet mer tilfeldig, men det kan i alle fall nevnes at en mann som kanskje ofret mer for fedrelandet enn noen annen, en av Norges mest torturerte menn, var etter vår tids mål en klar antisemitt, og i et brev til professor Oluf Kolsrud et par år før krigen skrev han med avsky om «flyttfolkets sure, emne kamellukt». Det var åpenbart nasjonalisme og ikke kampen mot rasebiologi som motiverte ham til motstand mot tyskerne.

At hatet stort sett var rettet mot tyskerne generelt og ikke spesielt mot de tyske nazistene, understreker også nasjonalismens betydning som drivkraft i motstanden. I de illegale avisene omtales oftere motstanderne som tyskerne enn de omtales som nazistene, og det er liten grunn til å tvile på at mange nordmenn, kanskje de fleste, gledet seg over at tyskerne – menn, kvinner og barn – fikk svi så de merket det. En parodi på tyske krigskommunikéer, som ble fortalt under krigen og gjengitt på trykk etter den uten at noen hadde innvendinger, forteller det. De tyske krigskommunikéene lød ofte omtrent slik: «Femogtyve allierte fly skutt ned. Ett tysk fly savnet.» Den norske parodien lød: «Femogtyve allierte fly skutt ned. En tysk by savnet.»

For å sammenfatte: Med mindre Hagtvet kan belegge sin påstand om at avvisning av nazismens rasebiologiske herretenkning var et viktig motiv for motstanden mot tyskerne, er det han som er skyldig i å skrive historie for politiske dagsbehov, ikke Sandberg.

+

App. M. 19/8.99